

Պատասխանատու
գովառման փոխան

ՕՐԱԳԻՐ ՉՄԻՌՆԻՐ

Համալսարանի ուղղելի են
առ. Ղ. Գ. Պալապարտան

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԵՐԵՎԱՆԻ ՌՈՐԴ ԻՆՆԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՉՄԻՐՆԻՐ ԴԱՐԱՅ 7 ՅՈՒԼԻՍ 1879

ԹԻԻ 1122

ԱԶԳԱՅԻՆ

Քանի մը ժամանակէ ի վեր Հնդկաստանէն
չարունակ բողոքոյ և դանդաղ ատանայ գրութիւն-
ներ կը հասնին առ մեզ, որոցմէ կ'իմանամք թէ
Հնդկաստանի Հայոց մէջ կրկին ցաւալի իրողու-
թիւններ կը պատահին տեղւոյն առաջնորդ Գրի-
գորիս եպիսկոպոսին պատճառաւ : Եւ անօթ է
բայցմանց որ գրեթէ չորս տարի առաջ յիշեալ
երկրին ազգայնոց հոգեւոր վիճակը մահաւոր
եղած ըլլալով իրաւոյ քանիս թախանձեց առ
Աթուռն Էջմիածնի, զի ի նկատի առնելով
Հնդկաստանի Հայոց հոգեւոր վիճակը, անմիջա-
կան դարման տանի արի հովիւ մը զրկելով ա-
նոց : Ս. Աթուռն այս թախանձանայ լսելով
վերջապէս արժան դատեց զԳրիգորիս սրբա-
ղան ուղղել տեղ : Սակայն առաջ ոչ Հնդկաս-
տանէն մեզ հասած նամակները միշտ հետեւեալ
խօսքերը յառաջ կը բերեն թէ ճիշտնապէս աստի
տարրացեալ ի մարմին յաւելի ի խորագոյնս ետ
ընդ հուշ մտնու . . .

Իրաց այս վիճակը կը շարունակէ որով Հնդկ-
կաստանի Հայ ժողովուրդը բողոք կը գրէ նայն
ինքն Գրիգորիս Ս. եպիսկոպոսին : Եւ Եպիսկոպոսը
չորս Բողոք կարդալէ Հասարակութիւնը կը
բողոքանայ և մինչև իսկ բողոքներ կուղիւնէ քա-
ղաքէն վանել զանի : Փորձեր և ցոյցեր կը ըլլան
և կ'առաջարկուին թիւս միջամտութեան կը կարո-
տին . . . Աստուծոյ մեծ իրաւամբ կը զօրէն Մա-
շալ թէ Հնդկաստանի նման քիչ Հայ կեցած
տեղ մ'անդամաւորեալ ի կուսներ կը ըլլան :

Երանի թէ, կըսէ յիշեալ նամակներէն մին,
Գրիգորիս եպիսկոպոս կոխած չըլլալ Հնդկաս-
տանի հոգին վրայ, վանելի ժողովուրդեան հա-
ւատքը ապականեց, եկեղեցւոյ վիճակը թշուա-
ռութեան հասուց որոյ վերականգնումը գրեթէ
անկարելի է ևս ընդ ևս :

Մենք չեմք ուղեր աւելի յառաջ երթալ Էջ-
միածնի մասին եղած գանդատները հրատարա-
կելով, առայժմ սրբազան Հայրապետին բարձր
աշխատութիւնը կը հրաւիրեմք հետագայ երկու
բողոքադրոց վրայ, վերապահելով սակայն մեզ
յայտարարելու այն իրաւունքը որ հարկ կը դնէ
խօսել և բողոքել երբ այսպիսի եղելութեանց
առաջը անմիջապէս չ'առնուի :

Պատճէն Բողոքադրոցի Գրիգորի Ս. եպիսկոպոս

Երանի թէ, կըսէ յիշեալ նամակներէն մին,
Գրիգորիս եպիսկոպոս կոխած չըլլալ Հնդկաս-
տանի հոգին վրայ, վանելի ժողովուրդեան հա-
ւատքը ապականեց, եկեղեցւոյ վիճակը թշուա-
ռութեան հասուց որոյ վերականգնումը գրեթէ
անկարելի է ևս ընդ ևս :

Պատճէն Բողոքադրոցի Գրիգորի Ս. եպիսկոպոս

Երանի թէ, կըսէ յիշեալ նամակներէն մին,
Գրիգորիս եպիսկոպոս կոխած չըլլալ Հնդկաս-
տանի հոգին վրայ, վանելի ժողովուրդեան հա-
ւատքը ապականեց, եկեղեցւոյ վիճակը թշուա-
ռութեան հասուց որոյ վերականգնումը գրեթէ
անկարելի է ևս ընդ ևս :

Պատճէն Բողոքադրոցի Գրիգորի Ս. եպիսկոպոս

Երանի թէ, կըսէ յիշեալ նամակներէն մին,
Գրիգորիս եպիսկոպոս կոխած չըլլալ Հնդկաս-
տանի հոգին վրայ, վանելի ժողովուրդեան հա-
ւատքը ապականեց, եկեղեցւոյ վիճակը թշուա-
ռութեան հասուց որոյ վերականգնումը գրեթէ
անկարելի է ևս ընդ ևս :

Պատճէն Բողոքադրոցի Գրիգորի Ս. եպիսկոպոս

Երանի թէ, կըսէ յիշեալ նամակներէն մին,
Գրիգորիս եպիսկոպոս կոխած չըլլալ Հնդկաս-
տանի հոգին վրայ, վանելի ժողովուրդեան հա-
ւատքը ապականեց, եկեղեցւոյ վիճակը թշուա-
ռութեան հասուց որոյ վերականգնումը գրեթէ
անկարելի է ևս ընդ ևս :

Պատճէն Բողոքադրոցի Գրիգորի Ս. եպիսկոպոս

Երանի թէ, կըսէ յիշեալ նամակներէն մին,
Գրիգորիս եպիսկոպոս կոխած չըլլալ Հնդկաս-
տանի հոգին վրայ, վանելի ժողովուրդեան հա-
ւատքը ապականեց, եկեղեցւոյ վիճակը թշուա-
ռութեան հասուց որոյ վերականգնումը գրեթէ
անկարելի է ևս ընդ ևս :

Պատճէն Բողոքադրոցի Գրիգորի Ս. եպիսկոպոս

Երանի թէ, կըսէ յիշեալ նամակներէն մին,
Գրիգորիս եպիսկոպոս կոխած չըլլալ Հնդկաս-
տանի հոգին վրայ, վանելի ժողովուրդեան հա-
ւատքը ապականեց, եկեղեցւոյ վիճակը թշուա-
ռութեան հասուց որոյ վերականգնումը գրեթէ
անկարելի է ևս ընդ ևս :

Պատճէն Բողոքադրոցի Գրիգորի Ս. եպիսկոպոս

Երանի թէ, կըսէ յիշեալ նամակներէն մին,
Գրիգորիս եպիսկոպոս կոխած չըլլալ Հնդկաս-
տանի հոգին վրայ, վանելի ժողովուրդեան հա-
ւատքը ապականեց, եկեղեցւոյ վիճակը թշուա-
ռութեան հասուց որոյ վերականգնումը գրեթէ
անկարելի է ևս ընդ ևս :

Պատճէն Բողոքադրոցի Գրիգորի Ս. եպիսկոպոս

Երանի թէ, կըսէ յիշեալ նամակներէն մին,
Գրիգորիս եպիսկոպոս կոխած չըլլալ Հնդկաս-
տանի հոգին վրայ, վանելի ժողովուրդեան հա-
ւատքը ապականեց, եկեղեցւոյ վիճակը թշուա-
ռութեան հասուց որոյ վերականգնումը գրեթէ
անկարելի է ևս ընդ ևս :

Պատճէն Բողոքադրոցի Գրիգորի Ս. եպիսկոպոս

Երանի թէ, կըսէ յիշեալ նամակներէն մին,
Գրիգորիս եպիսկոպոս կոխած չըլլալ Հնդկաս-
տանի հոգին վրայ, վանելի ժողովուրդեան հա-
ւատքը ապականեց, եկեղեցւոյ վիճակը թշուա-
ռութեան հասուց որոյ վերականգնումը գրեթէ
անկարելի է ևս ընդ ևս :

Պատճէն Բողոքադրոցի Գրիգորի Ս. եպիսկոպոս

Երանի թէ, կըսէ յիշեալ նամակներէն մին,
Գրիգորիս եպիսկոպոս կոխած չըլլալ Հնդկաս-
տանի հոգին վրայ, վանելի ժողովուրդեան հա-
ւատքը ապականեց, եկեղեցւոյ վիճակը թշուա-
ռութեան հասուց որոյ վերականգնումը գրեթէ
անկարելի է ևս ընդ ևս :

Պատճէն Բողոքադրոցի Գրիգորի Ս. եպիսկոպոս

Երանի թէ, կըսէ յիշեալ նամակներէն մին,
Գրիգորիս եպիսկոպոս կոխած չըլլալ Հնդկաս-
տանի հոգին վրայ, վանելի ժողովուրդեան հա-
ւատքը ապականեց, եկեղեցւոյ վիճակը թշուա-
ռութեան հասուց որոյ վերականգնումը գրեթէ
անկարելի է ևս ընդ ևս :

Պատճէն Բողոքադրոցի Գրիգորի Ս. եպիսկոպոս

Երանի թէ, կըսէ յիշեալ նամակներէն մին,
Գրիգորիս եպիսկոպոս կոխած չըլլալ Հնդկաս-
տանի հոգին վրայ, վանելի ժողովուրդեան հա-
ւատքը ապականեց, եկեղեցւոյ վիճակը թշուա-
ռութեան հասուց որոյ վերականգնումը գրեթէ
անկարելի է ևս ընդ ևս :

Պատճէն Բողոքադրոցի Գրիգորի Ս. եպիսկոպոս

բառնալ ի միջոյ զսկզբնապատճառ և զարման
խռովութեանց նորոգել և վերականգնել դըպ-
րոցն ազգային ի կարգի գնել զկառավարա-
թիւն եկեղեցւոյ մեր, հաստատել դպրոց վան
դաստիարակութեան օրիորդաց, որոյ մեծապէս
կարօտ է հասարակութիւն մեր, և միով բա-
նիւ ասել հասարակապէս մատակարարել զպի-
տոյս ժողովուրդեան, և բարեօքել զվիճակ նո-
ցին, այլ թէ որպէս եցոյց սրբազնութեան ձեր
պարտիս բարձր պաշտօնի ձեր և թէ որպէս
դերեւ իրն համայն յոյս մեր, ակնկալութիւն, և
տեղի ուրի մերոյ, անկէ մեզ հարցանել և որ-
բազնութիւն ձեր պատասխանել, վստահանալ
ասել զի փոխանակ ընդունելոյ զօգուտ ինչ ի
դարստենէ սրբազնութեանդ աստ և տեսնելոյ
զպակասումն և զվստման ցաւոց մեր, հրգեհ
անմիաբանութեան և խռովութեան օր առաւ
ստաւելագոյն արժարժեալ տարածեցաւ, և
վիճակ ազգային, եկեղեցւոյ, և դպրոցի մեր
սաստակապէս անշքացաւ ի պատճառս նախատեղի
և անկարգ կառավարութեան երկոցոցն ևս
մինչ յայն աղէտալի հասանել աստիճան զի ան-
հար լինելով զտանել զայլ ինչ ճար կամ դար-
ման անկարգութեանց, պարտաւորեցան ոմանք
ի մենջ զիմեզ ընդ գէմ կամաց մեր առ բարձր
ատենն քաղաքիս առ ի բառնալ ի միջոյ զպատ-
ճառ քննադատ և խափան արկանել շարեանց
որով սաստիկս նեղեն և առաւարեցուցանեն
զմեզ, այսօրիկ ամենայն քաջայայտ է սրբազնու-
թեանդ, և թէ զիմեզ կ'անհրաժեշտ է իրաւոյ
խաղաղել զխռովութիւնս և դարման տանել ա-
ղետից մեր թող վկայեցին ակնանտեսով :

Երկու ամբ յառաջ սրբազնութիւն ձեր ա-
կանատես եղև ցաւալի խռովութեան պատա-
հելոյ ի մէջ եկեղեցւոյն, առանգապահաց և
բազմաց ի մերազնաց տեղւոյ, որով պատճա-
ռաւ վեր ի վայր զորեցաւ եկեղեցի մեր դը-
րունք եկեղեցւոյ փակեցան ժամերութիւնք և
պատարագ խափանեցան, մինչև զիմեզ ամենե-
ցուն ոչ միայն յատենն օտարականութեան այլ
յերկոսեան յատենն մայրաքաղաքիս, և հաւա-
կել առաջի օտար ազգաց, նախատեղի անցա ար-
տաքին կառավարութեան եկեղեցւոյ, և նախա-
տինն ազգութեան մերոյ, սրբազնութիւն ձեր
այօք բացօք ետես զայս ամենայն և վկայ եղեր
ցաւալի անցիցս որք անցին յայնժամ իբրեւ Հայ
հոգեւոր և եպիսկոպոս վիճակի Հնդկաստանի
պարտականութիւն ձեր էր արգելուլ և խաղա-
ղացանել զվիճակ, լսել զգանգատ ժողովուրդեան
ամբը զսիրտս վերաւորելոյ, սաստել և յան-
դիմանել զստահակ թէ առանձին և թէ յա-
տենն եկեղեցւոյ խաղաղելով զամենեւեան,
բառնալ ի միջոյ զպատճառ խռովութեան և
տանել զխաղաղութիւն, սակայն ցաւիմք զի ևս
մի ի սոցանէ արար սրբազնութիւն ձեր, և կա-
տարած եղև զի արտունջք և աղաղակ հասո-
րակութեան մերոյ թանձրանալով տարածե-
ցան, և եկեղեցի մեր տուժեաց հազարս ի յա-
ղուրդ թշնամական տենչանաց՝ եկեղեցւոյնին
և առանգապահաց :

Ցաւօք և խորին տրտմութեամբ լուաք զի ար-
գի կառավարութիւն վանացն ի Ձուդա տեսնալ
զանտերունջ վիճակ Ամենափրկեան վանացն,
ձերդ սեպհական աթոռոյն, և յուսահատեալ
յերկար ժամանակեաց բացակայութենէ ձերմէ
որպէս և միեալ յայլ և յայլ պատճառանայ և
կոչելով ժողով ազգային, ստորագրութեամբ
իբրև 112 անձանց, վերջաւորեալ են սրբազ-
նութիւն ձեր մի ևս վերստին դարձի ի Ձուդա
զի չկամին ունել զձեզ իբրև Առաջնորդ իւր-
եանց և արդէն առ այս բողոքեալ են առ սրբ-

բառնալ ի միջոյ զսկզբնապատճառ և զարման
խռովութեանց նորոգել և վերականգնել դըպ-
րոցն ազգային ի կարգի գնել զկառավարա-
թիւն եկեղեցւոյ մեր, հաստատել դպրոց վան
դաստիարակութեան օրիորդաց, որոյ մեծապէս
կարօտ է հասարակութիւն մեր, և միով բա-
նիւ ասել հասարակապէս մատակարարել զպի-
տոյս ժողովուրդեան, և բարեօքել զվիճակ նո-
ցին, այլ թէ որպէս եցոյց սրբազնութեան ձեր
պարտիս բարձր պաշտօնի ձեր և թէ որպէս
դերեւ իրն համայն յոյս մեր, ակնկալութիւն, և
տեղի ուրի մերոյ, անկէ մեզ հարցանել և որ-
բազնութիւն ձեր պատասխանել, վստահանալ
ասել զի փոխանակ ընդունելոյ զօգուտ ինչ ի
դարստենէ սրբազնութեանդ աստ և տեսնելոյ
զպակասումն և զվստման ցաւոց մեր, հրգեհ
անմիաբանութեան և խռովութեան օր առաւ
ստաւելագոյն արժարժեալ տարածեցաւ, և
վիճակ ազգային, եկեղեցւոյ, և դպրոցի մեր
սաստակապէս անշքացաւ ի պատճառս նախատեղի
և անկարգ կառավարութեան երկոցոցն ևս
մինչ յայն աղէտալի հասանել աստիճան զի ան-
հար լինելով զտանել զայլ ինչ ճար կամ դար-
ման անկարգութեանց, պարտաւորեցան ոմանք
ի մենջ զիմեզ ընդ գէմ կամաց մեր առ բարձր
ատենն քաղաքիս առ ի բառնալ ի միջոյ զպատ-
ճառ քննադատ և խափան արկանել շարեանց
որով սաստիկս նեղեն և առաւարեցուցանեն
զմեզ, այսօրիկ ամենայն քաջայայտ է սրբազնու-
թեանդ, և թէ զիմեզ կ'անհրաժեշտ է իրաւոյ
խաղաղել զխռովութիւնս և դարման տանել ա-
ղետից մեր թող վկայեցին ակնանտեսով :

Երկու ամբ յառաջ սրբազնութիւն ձեր ա-
կանատես եղև ցաւալի խռովութեան պատա-
հելոյ ի մէջ եկեղեցւոյն, առանգապահաց և
բազմաց ի մերազնաց տեղւոյ, որով պատճա-
ռաւ վեր ի վայր զորեցաւ եկեղեցի մեր դը-
րունք եկեղեցւոյ փակեցան ժամերութիւնք և
պատարագ խափանեցան, մինչև զիմեզ ամենե-
ցուն ոչ միայն յատենն օտարականութեան այլ
յերկոսեան յատենն մայրաքաղաքիս, և հաւա-
կել առաջի օտար ազգաց, նախատեղի անցա ար-
տաքին կառավարութեան եկեղեցւոյ, և նախա-
տինն ազգութեան մերոյ, սրբազնութիւն ձեր
այօք բացօք ետես զայս ամենայն և վկայ եղեր
ցաւալի անցիցս որք անցին յայնժամ իբրեւ Հայ
հոգեւոր և եպիսկոպոս վիճակի Հնդկաստանի
պարտականութիւն ձեր էր արգելուլ և խաղա-
ղացանել զվիճակ, լսել զգանգատ ժողովուրդեան
ամբը զսիրտս վերաւորելոյ, սաստել և յան-
դիմանել զստահակ թէ առանձին և թէ յա-
տենն եկեղեցւոյ խաղաղելով զամենեւեան,
բառնալ ի միջոյ զպատճառ խռովութեան և
տանել զխաղաղութիւն, սակայն ցաւիմք զի ևս
մի ի սոցանէ արար սրբազնութիւն ձեր, և կա-
տարած եղև զի արտունջք և աղաղակ հասո-
րակութեան մերոյ թանձրանալով տարածե-
ցան, և եկեղեցի մեր տուժեաց հազարս ի յա-
ղուրդ թշնամական տենչանաց՝ եկեղեցւոյնին
և առանգապահաց :

Ցաւօք և խորին տրտմութեամբ լուաք զի ար-
գի կառավարութիւն վանացն ի Ձուդա տեսնալ
զանտերունջ վիճակ Ամենափրկեան վանացն,
ձերդ սեպհական աթոռոյն, և յուսահատեալ
յերկար ժամանակեաց բացակայութենէ ձերմէ
որպէս և միեալ յայլ և յայլ պատճառանայ և
կոչելով ժողով ազգային, ստորագրութեամբ
իբրև 112 անձանց, վերջաւորեալ են սրբազ-
նութիւն ձեր մի ևս վերստին դարձի ի Ձուդա
զի չկամին ունել զձեզ իբրև Առաջնորդ իւր-
եանց և արդէն առ այս բողոքեալ են առ սրբ-

Երանի թէ, կըսէ յիշեալ նամակներէն մին,
Գրիգորիս եպիսկոպոս կոխած չըլլալ Հնդկաս-
տանի հոգին վրայ, վանելի ժողովուրդեան հա-
ւատքը ապականեց, եկեղեցւոյ վիճակը թշուա-
ռութեան հասուց որոյ վերականգնումը գրեթէ
անկարելի է ևս ընդ ևս :

Պատճէն Բողոքադրոցի Գրիգորի Ս. եպիսկոպոս
Երանի թէ, կըսէ յիշեալ նամակներէն մին,
Գրիգորիս եպիսկոպոս կոխած չըլլալ Հնդկաս-
տանի հոգին վրայ, վանելի ժողովուրդեան հա-
ւատքը ապականեց, եկեղեցւոյ վիճակը թշուա-
ռութեան հասուց որոյ վերականգնումը գրեթէ
անկարելի է ևս ընդ ևս :

Պատճէն Բողոքադրոցի Գրիգորի Ս. եպիսկոպոս
Երանի թէ, կըսէ յիշեալ նամակներէն մին,
Գրիգորիս եպիսկոպոս կոխած չըլլալ Հնդկաս-
տանի հոգին վրայ, վանելի ժողովուրդեան հա-
ւատքը ապականեց, եկեղեցւոյ վիճակը թշուա-
ռութեան հասուց որոյ վերականգնումը գրեթէ
անկարելի է ևս ընդ ևս :

Պատճէն Բողոքադրոցի Գրիգորի Ս. եպիսկոպոս
Երանի թէ, կըսէ յիշեալ նամակներէն մին,
Գրիգորիս եպիսկոպոս կոխած չըլլալ Հնդկաս-
տանի հոգին վրայ, վանելի ժողովուրդեան հա-
ւատքը ապականեց, եկեղեցւոյ վիճակը թշուա-
ռութեան հասուց որոյ վերականգնումը գրեթէ
անկարելի է ևս ընդ ևս :

Պատճէն Բողոքադրոցի Գրիգորի Ս. եպիսկոպոս
Երանի թէ, կըսէ յիշեալ նամակներէն մին,
Գրիգորիս եպիսկոպոս կոխած չըլլալ Հնդկաս-
տանի հոգին վրայ, վանելի ժողովուրդեան հա-
ւատքը ապականեց, եկեղեցւոյ վիճակը թշուա-
ռութեան հասուց որոյ վերականգնումը գրեթէ
անկարելի է ևս ընդ ևս :

վանս վիճակաւ որով թեան տեղեացն, և զպարսն
Յակոբ Պ. Յակոբ ջանեանց ևս ի կալիվածա առ
ինչն, զի ձեռնադրեսցէ զնա ի քահանայ. և
ապա ընդ ինքեան վերադարձուցէ: Արդ՝ զայս
հրաման նորին իմանալով ներհակմք և յայտ-
եմք զի կատարումն այնր միանգամայն տհա-
ճութիւն պատճառէ մեզ, քանզի գիտէ որբազ-
նութիւն ձեր, զի ահա յորք ամբ են գնացեալ
նորին ի Հնդկիս՝ բարձի թողի արարեալէ զեզ
և վիճակս. և ամենին ինչ Առաջնորդան հոգա-
տարութիւն և հովուութիւն չէ գործադրեալ
սակա մեր, որով և չէ եւեցեալ պիտանութիւն ինչ
և անամբ և էլ ինչեւ և Առաջնորդ որչա՛ վնայ. և
վասն այս թէպէտ խնդրագրով և հեռագրով
աղաչեցաք զվեհափառ Հայրապետն մեր վերա-
կոչել վնա. յայտնելով ՚ն. վեհափառութեան
և զպատճառսն և ի փոխարէն զայլ ոք գործուն-
եայ և ազգասէր եպիսկոպոս ոք յառաջնորդու-
թիւն մեր առաքել, այլ մինչև յարդ չկա-
տարեաց ՚ն. վեհափառութիւնն զինդ իր մեր,
և ոչ անդամ լիկ պատասխանեոյ արժանի շատար
յորով և ստիպել ի նորոյ աղերսագրով դիմ-
եալեմք առ գերազանց գնապանն Ռուսաց(1) որ
ի թէհրան ի դրան Պարսից, խնդրելով զի ինք-
նին զինչի իցէ եղանակաւ ստիպեսցէ զվեհափառ
Հայրապետն մեր կատարել վսնդ իրս, և առա-
գիւ զգնակացեալ առաջնորդն. Արդ՝ քանզի
սպասեմք նորոյ առաջնորդին, և շքեւաւ Ժեդ
Վրէժիէն արեւելիս գնան ևս չճանաչեմք առաջնորդ մեր,
վասն այն խնդրեմք զի զինչի իցէ հրաման նորին
չկատարել, և ոչ հրամանաւ նորին քահանայ
առաքեալի, ի վիճակս, այլ եթէ հարկաւ որիցի
դուք կ'ընդակաւ ձերով և կ'ընդարդ զանայն
առաքեցէք, և ոչ հրամանագրութեամբ նորին
որ չէ ընդունելի բնաւ մեզ. սակա որոյ և այն
հեռադրական հրաման նորին ևս խնդրեմք չկա-
տարել, այլ զայն առաքումն յիշելով քահանա-
յիցն, և պարտին չիմողատրեալիք և սպոյնելս
տաջիք առ ժամանակ մի ևս մինչև կատարումն
առաջ խնդրի մեր, որ միջնորդութեամբ պեր-
ադանց դեսպանին:

Ի Զուգայ, 4 փետրվարի 1899

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ԲԱՐԻՈՒՄԻՄ
Ե.

(Տես Արշալուստյ նախընթաց բիւրը :)

Տգեւքը իմաստակէն լաւ է . վրանդի սկզբունք մ'ունի այսինքն՝ իր աստղական հաստաքը, իսկ իմաստակը ամեն քանէ զուրկ է, Հաճենթէնի առակը իմաստակին անձնուարթ թեամբը կիրառայ, նա ստուերէ մը խաբուելով բերնինը կը կորսնցունէ : Իմաստակին փիլիսոփայութիւնը կայլակի ճաշակին հաւատարէ, Գամէլէոն կենդանիին գունափոխութիւնը քաջ կը բացատրէ իմաստակին գրութիւնը :

Ուշիմ խորհող մը ամեն չարեաց սկզբնական
պլանմանը տգիտութենէ աւելի իմաստակութե
կունայ • դարաւոր փորճեր կ'ապացուցանեն որ
իմաստակութիւնը ազգերի և ժողովուրդները վը
ճնդող ցած է, կրօնի փիլիսոփայութեան անհաս
կացողութիւնը Աւարայրի դաշտը արեամբ ուռ
գեց : Ս. Պետրոսի՝ Հռոմի մէջ հաստատած ա
թոռին գաղափարը՝ որ քրիստոնէութեան հետ
առջնութիւն մը չ'ունի, Պապական անսխալու
թիւնը հետեցուց, և սոյն պանծալի իմաստա
կութիւնը Պօրճիաններ յարոյց կրօնակա՝ խստու
թիւններ պատճառեց, հաւատաքննութեան
դուռեր բացաւ, խուտեր մը ծնաւ որ յանուն
կրօնի ազգերը բաժնեց :

ՕՒՆ Դարձի էլ է միի կոտորածն էր որ հաղարհ
 ւոր գաղղիայիներ բողոքական բրաւ և Մարի
 Սթուարթ գլխատուեցաւ : կրթ ութեան և գե
 տութեան չքաւորութիւնը չէ որ հզօր տէրու
 թիւն մը կրտսարացնէ , այլ թերի և օրինակեալ
 կրթութեան գոյութիւնը : Անթերի քաղաքա
 կրթութիւնը կենսատու է վայրենի ժողովուր
 ղին իսկ քաղաքակրթութեան թափովուքը
 որ է իմաստակութիւն թունաւոր ճաշակ մ'է
 նոյն ժողովուրդին համար . մեր բաաժը կըհա
 տատեն արեւելեան պետութեանց պատմու
 թիւնները . . . իմաստունիւրը երբեմն կըճա
 ւեն նաև կրգրին , ուրիշ փոստաւաններ կըհա

(1) Տրամեյի հետեւաւորն, եւ անպատուութիւն ազգի

նան , ասոնց ամենուեւ ալ նպատակը գրեթէ միօրինակ է , ժողովրդային հին դրութիւնները չեն հաւնիր , կրթնամանն զանոնք և նոր հաւատք ու նոր կրօն կրքարողեն ցուցունելու համար թէ միլիոնաւոր մարդ երէ բաղկացեալ ազգի մը յառաջագիմութեան միջոցներն իրենք միայն գիտեն առանց գիտնալու սակայն իրենց քարոզին չափն ու աստիճանը , իմաստակին համար ամենագիւրին գործ մ'է ամբողջ ազգի մը նազովրեցիին գիրքէն հեռանալով Օկիւսթ—Գոնթի կամ ուրիշ աւելի մեծ փիլիսոփայի մը դրութեան դաւանիլը առանց սակայն խորհելու որ Թիսուսի օրէնքը յառաջագիմութեան արգելք մը չ'ըլլալէ զատ լուսաւորութեան օժանդակ է . եթէ առանց աւելորդ ապաշտուութեան և կղերական անիծեալ և բայրարիկ քմահաճութեան ընդունուի այն , ապացոյց մեր ըսածին , քրիստոնէութեան հետ խղճի ապաստութեան կրօնը պաշտող եւրոպական ազգեր՝ որոնց մէջ կրքանուին իմաստակաց աչքը չլացնող Օկիւսթ Գոնթ՝ փիլիսոփայից թզուկը՝ և Քանդ , Նէվիլն Վորթէր՝ փիլիսոփայից հսկայները . ուրիշ ապացոյց մեր խօսքին՝ աւետարանը չ'ընդունող ազգերու յետագիմութիւնն ու ստրկութիւնը . . . և տիեզերական պատմութեան ոգին : Այսպէս ահա ժողովուրդները լափող իմաստակութիւնը դարերէ , յառաջ մեր ազգին մէջ մուտ գտնելով մինչև այսօր անընդհատ կըշարունակէ իր ընթացքը . մեր դպրոցներէ սղբալի իմաստակներ միայն կ'երևին որոնց հետ խմբովին ազգը խորուելով ամեն վայրկեան յառաջագիմութեան և քաղաքային թրութեան մէջ նոր քայլ մը ևս առած կրկարծեն :

Իկր. Ճշմարիտ քաղաքակրթութեան հպելու համար, դպրոց մը կոնգրեսիէ, յառաջ անոր ձեւակերպութեան և ուսուցանելէ, յառաջ ուսուցանող գտնելու խնդիրը սկզբնական և անհրաժեշտ պարտա՝ է ամեն անոնց որոնք ազգայինութեան կրօնութեան :

Այս պարտքը՝ մոնետանդ վարժապետի խնդրի
դիրք դեռ ճանաչողած չէ հայերու մէջ, որով
ամեն ուսումնական բնկերութիւններ, գիւրաւ-
կործանած եւ, մեր տեսութիւնը մասնաւորելով
կ'ըսենք թէ իզմիրի երկուսն վարժարանները
անկարելի է հիմնադէս բարենորոգել արդի
վարժապետաց միջոցաւ, մենք լաւ կըճանչենք
զանոնք եւ երկու տարուան միջոցին նորեկներն
ալ աւելի ստորին և վատթար կըգտնենք, աշ-
խարհագրութեան դասատուն իր գտնուած
երկրին դ'ըքէն և որպիսութենէն անտեղեակ է,
թուարան դասատուն դժուարաւ ուղիղ գլուար
մը կըշինէ, լեզուագէտը լեզու բառին նշանա-
կութիւնը չ'ըճասկնար կրօնագէտը ֆրիստոսի
դրութեան գաղափարէն շատ շատ հեռի է
և այլն և այն, իսկ գալով Պ. Տեսչին ասիկա քա-
նի որ տեղեկագիր մը, յորինելու յաջողած է,
կը, յուսանք որ վարժապետական ամենապարզ
ամենանտրք և անհրաժեշտ խնդիրը պիտի յու-
զէ եւ պէտք է յուղել եթէ կուզէ իր տեղեկա-
գիրը ի գործ ածել:

Հա այսպես կըլուծենք դպրոցական բարե-
նորոգումի իւլէ՞նը :

Դանք Հիմա իշէ՞ն քննելու :

Ներքին սոցալական թեման մը յնորհիւ պոհ մը կարծենք թէ ամեն բան յաջող գնաց և վերջապէս ճշմարիտ ուսումնականներ և գիտուններ հրապարակ ելան, ինչ բանի պիտի ծառայեա՞նք, որ ասպարէզի մէջ պիտի փայլին, մեր ապրած երկիրը սահմանափակ է, շատ նեղէ չէ թէ ասպարէզ այլ ճամբայ մը անգամ չ'ենք տեսներ, պիտուն մը անցնելու համար։ Ստոյգ է թէ Գերմանիայի՝ Գոդդոյ դէմ տարած յաղթանակը Բանդի ուսերուն վրայ կրփայլի ստոյգ է թէ ԳՅԻ Ֆրանսիական յեղափոխութիւնը մարդ կային հաւաքարութիւնն ու ազատութիւնը հաստատեց և տիեզերական գիտութիւնը վերցուց, և թէ սոյն նուիրական և պաշտօնի յեղափոխութեան հիմերը քանի մը մեծ մարդեր դրին, ինչպէս են Ժան—Ժաք Ռուսօ, Վոլթէր և այլն։ Բայց այն մեծ մարդերը անօթի չ'ապրեցան իսկ մեր փիլիսոփայիները ո՞ր պիտի գտնեն հայ կառավարութեան պոչտօնեայնէր պիտի

պատրաստենք. — արդէն գտնուանելը դո՛ւ չես գրագէտներ պիտի տեսնենք. — անօթի կը մեռնին բժիշկներ պիտի ունենանք. — չատ կանուխ է, Օսմանեան տէրութիւնը համալսարաններ և ճեմարաններ չունի, ասիկա անկարելի է գրեթէ կէս դարէ յառաջ, և Երկրայաւիներ և ճարտարագետներ պիտի ելլեն. — ասոր ալ ժամանակը չէ, սպասենք զոնէ քոտն տարի ևս. հապա ի՞նչ պիտի շահինք դպրոցական բարեօրո՞ւմէն. չեմ գիտեր հարցուր ծնողայ մինչև հիմա ի՞նչ շահեցան իմաստակութենէն ։

Մեր գիտցածը այն է թէ, մեր կարողութեան
և երկրին սովորութեանց և գործերուն համե-
մատ պէտք է շարժիլ. խանալոց. փոփոխութիւն
օրինաց փոփոխութիւնը շարժիչ(1) մեզ համար ապ-
րեւու և կեանքը ապահովելու ուսումներ պէտք
են. ինչպէս կ'ըսէ Իփեքքեան իր տեղեկագրին
լցերեսին մէջ, աշխարհւոյն բարձրագոյն աստի-
ճարութիւններն են. գիտութիւնները որոնք անհրա-
ժեշտ են մեզ համար և զորս արդի վարժապետ-
ները դիտպին կանգնածն :

Այսէ զատ գլխաւոր պիտոյքէն մին ալ աղքատ
տղայոց ուսումն աւարտելէ ետե դո՛ւք՝ պատ-
րաւեռելու խնդիրն է որու նկատմամբ ուրիշ
անգամ՝ պիտի խօսինք :

Ասոնք են մեր կարծեաց համեմատ փրկու-
թեան միջոցներ , և սոյս առթիւ կը յաւելունք
որ եթէ Արարատիան ընկերութիւնն ալ հիւն-
րուն պէս շարժելով բանիրուն , ժրպլուխ և
արժանաւոր վարժապետներ գտնելու չ'իւրժայ,
կենսական կամ դրամական Կիտութեանց հաս-
տատութեան դուն չ'դորձէ և որ աւելին է
յետ ուսման դորժ պատրաստելու չ'աշխատի ,
երգամար և ցաւելով կը գոչուիք որ իր մասկա-
կան հասակ ն մէջ արեւն պիտի զրկուի :

Իզմիր, 30 Յունիս 1878

77084536 24.3.17

Քաղաքին ազդեցին վարժարանաց տարեկան հարցաքննութիւնները աւարտելով, անցեալ կի. րաւի օր Եւլիսի Վինկլարտի հանդէսը կա. տարուէր է մեծ շքեղութեամբ ։ Հանդիսական մը հետ. ետը կերպով նկարագրած է մեղ հան. դէսը զոր հաւատարմարար կը հաղորդեմք ։

«Երևա վեհափառ Սուրբ-սիր կենաց համար
մտովմանքներ երգ ունեցան և աշակերտաց և ա-
շակերտունհաց ոմանց-կողմանէ տտանաւորներ
կարդացուեցան : Յետոյ Բրիստոսին՝ տաճարին
մէջ ըրած քարոզութեան պատկերը բերուելով,
աշակերտունհի մը պատկերին իրական եղելու-
թիւնը պատմեց Վայրը եկաւ Բրիստոս կանչե-
լու , ըսաւ աշակերտունհին , և Բրիստոս ալ ըրաւ
թէ ասի խմբորդ տունն է : Ամփոխուպէս յետոյ
Պիտիոսական և յիմիական զեհասկանալի եղան

զորութեան, սկզբան մը վրայ գաւաթներ դր-
ուեցան եւ մին միւսին մէջ պարպուելով ոմանք
կարմիր գոյն առին, ոմանք գեղին, ոմանք կա-
պոյտ հայլն : Յետոյ երկար սրուակներու մէջ
բռնկող նւաթներ դրուելով մեծ գգնարութե-
վառեցին շունդ (վառնդի հողմը սատարի ըլա-
նով բառական լուցիկ խարճուեցաւ) որունք ճա-
շէն պէս բոցեր կը ճաճանչէին : Այնքէ ետեւ սեղս-
նին վրայ առւի մը դրուեցաւ, որուն մէջ ճեր-
մակ թուղթներ անցուցնելով՝ գրուած դուրս կը-
հանէին, Այդպէս աշակերտ մը հանքածուխի կտոր
մը առնելով ըսաւ թէ այդ ամուխը կ'այրի եւ
կրակ կըլուայ, եւ կրակը մեքենաներ կ'արածէ :

«Իրմիական այս սքանչելի գործողութիւններ
ըն լրանալէ և երգեհոյութիւններ ըլլալէ ետե
երկու աշակերտ աղջկի չափուստ հաւաժ մին Կ.
Պօլսեցի և միւսը իգմիրցի կանանց ռամկական
խեղուն Բաֆլէր ըրին ։

Մենայի վարժարանաց տեսուչ պատ. Ջ. Իվեք-
ճեան էֆէնտի ատենախօսելով իրաւամբ եղրա-
կացուց թէ ժողովուրդը միշտ անոտարբեր է
դպրոցական գործերու մասին Գիտութեանները
շատ գովեց, չորիէ դուրս օգտակար և արէկ
րան բլլալնին հասկցունելու աշխատեցաւ, և
ըստ դիպի ըստ թէ իվմիրի ուսումնական ան-
ձերք նախանձէ շարժեալ չին ուզէր որ ապա-

(1) Մեճէլէ գիրք Ա. յօդուած 39 :

սերունդը գիտուն ըլլալով իրենցմէ աւելի
թափանց տէր ըլլայ։ Ընկերս մէկը ըսաւ թէ
խոռոթիւնները բացատրելու կը ճգնի պատկա-
րի տեսուչը, բայց չըսէր թէ ո՞վ պիտի աւան-
դանոնք աշակերտաց... վերջապէս որ տ-
եսուչին խնդրանք արժաւ։ Մակար Հայրը(1)
կրթարանութիւն մը ընելով օրհնաւ, զփողովուր-
դը, և այսպէս հանգէսը վերջացաւ։

Ք ՂԱՔԱԿԱՆ

Այսարհիկական դործող վերաբերեալ լու-
րեր քիչ մը նուազած լըթուին, վասնզի հե-
տագործ կարն որ և բնդ հանրութեան ուշադրու-
թեանն արժանի տեղ-կութիւնը չեն բերէր
թէ ի նկատի առնելու ան մը կոյ տուածմ,
նա ալ իտալիոյ պաշտօնական խառնուրդեան
աղաղիլը և Մ. Գեորգիի խորհրդարանի նախա-
աջութիւնը ձեռք առնուին է։

Եւրոպական թերթերէն տանք ի ծանուցա-
նալ որ նորինտի խառն պայմանաւոր խնդ-
ած է տէրութիւններէն ի կառավարական ե-
րանակը ձեռնկրպելու համար, առանց որ և է
թէ տէրութեան ուղղակի միջամտութեանը
պայման պաշտօնէից նոր կազմութիւնը առայժմ
խորհրդ. խորհիլ ուղածէն այնչէ տարբերութիւն
ունի, այսինքն զեգիպտական տարրը փայն կը-
նարկայէ նա, որով եթէ երկրին մէջ ուղղակի
անմիջական շահ ունեցող արեւմտեան երկու-
թերթի թիւնք կրկին իրենց ներկայացուցիչները
ունենան պաշտօնէական մարմնոյն մէջ, հետե-
ւեք դիւրին է գուշակել թէ ինչ նոր գոյն մը
պիտի առնու Փարաւօններու այդ վեհապետ
արանը։

Պէրսիէն Սիմանտարտի քաշուած հեռագիր
կըսէ թէ, Անգլիա և Ֆրանսա սկզբմամբ պի-
տի համաձայնիւն Ալեքսանդր և Ալեքսանդր կողմանէ
ղած առաջարկութեան, ի մասին կազմութեան
ամազդային յանձնառուութիւն մը, որոյ պաշտօնը
պիտի ըլլայ հակիւ եգիպտական գանձային գոր-
ծող։ Յիշեալ լրագիրը նշելովէս Գահրէէն տե-
նականաւոր կըսէ թէ եգիպտոսի կառավարու-
թիւնը խնայողական միջոցներ գործադրելու
պիտի սկսի։

Պէրսիէն պաշտօնէական մարմնոյն մէջ եղած
աղաղեալը երեք պաշտօնէից հրաժարման տեղի
առաւ որք են Հօպքէյ Գահձուց, Ֆրիանէթալ
Երկրագործութեան, Ֆայք հասարակաց կրթու-
թեան և կրօնի պաշտօնէացը։ Ֆրիանէթալ իր
առաջական վիճակը պատրուակած է, Ֆայք
ղած է զննդ հանուր կացութիւնը կը պահանջէր
ձեռն հրաժարիլ, մանաւանդ որ իմ հրաժարումս
արկ էր վատիկանի հետ եղած առնչութիւն-
ները նպաստուոր վիճակի մը հասցունելու հա-
մար։ Հօպքէյ կը կարծուի թէ Պիլմարքի առա-
ջարկած մագաղան վերանորոգման մասին առն-
ուած անհամաձայնութեան համար հրաժարած է
Պիլմարք յաջորդած են, Գանձուց պաշտօնէաց
թիւթէր, կրթութեան և կրօնի պաշտօնէաց
թիւթէր ամմէս, երկրագործութեան պաշտօնէաց
թիւթէս։ Առաջինը չափաւոր պահպանողական
է, միւս երկուքը, որք Ռէյնիշդակի անդամ
են, Ալգատական—պահպանողական մասին կը-
նարարին։

Անգլիոյ բարլամէնթոյն անդամ և բնդգլմա-
րի կուսակցութեան վերաբերող Պաթի մար-
դիլը Կ. Պօլիս հասած է Պալատիստանէն և Ա-
նգլիան Բուլմէյթէն անցնելով Մարգիլի Պօլիս
հասնիլը մեծ ազդեցութիւն և ուրախութիւն
պատճառած է Կ. Պօլիոյ Հայ հասարակութեան,
խանդի Կրատութիւն կուսակցութեան վերաբե-

ւելիւր. Տ. Սակար վարդապետին քաղաքին մեջ
մեջ պաշտօն ունենալուն վրայ ինծի հետ բազմաթիւ
անձինք, ալ անգիտ ըլլալով, կուգինք ձեր պատ. լրա-
գրոյ դիմելով խնդրել որ հրապարակաւ հարցունե՞
աւ որ անկէ, բանցի քեռ ոմանք կըսեն քե փոխ-
առաջնորդ է, ոմանք կըսեն քե նիւսանդանցի տեսուչ
կամ հովիւ է, ոմանք կըսեն քե հիւր է, սակայն մե-
ծագոյն մաս մ'ալ կըսէ եւ հաստատել կուգի քե գայ-
նակցութեան առաքելոյ է հոս եւ ոչ ուրիշ բան։

Թիք. Հանդիսականին,

երկու Հայոց պաշտպաններուն շարքին մէջ կը-
գտնուի Կ. Պօլիոյ ազգային ընկերութեանց
կողմանէ հրաւերներ և յարգանքներ եղեր են
պատկառելի մարդիկն։

Մարտի թագին գահաբեղինաց գանձատունը
կողպտուելով խել մը սնտուկներ աների ոյթ
եղեր են, որոյ մէջ կան եղեր զանազան թան-
կագին քարեր զարդեր և մեծարժէք զէնքեր։
Այս գանձը 815ին Ֆէս քաղաքին կեդրոնը շին-
ուած հինօրեայ շէնքի մը մէջ կրկնաւ, շէնքը
կառուցած էր Ս. լիման իտալիս պին իտալիս։
Գողութիւնը երևան կ'ելնէ երբ արդի Ս. լիման
Սիւսի Մուլէյ Մասաանի ոսկեզօծ լիփովը մը
պարգև կընեն զոր ինք դրած է եղեր նոյն գան-
ձատան մէջ։ Փոխ կառավարիչը, որ գանձա-
պահ է, և ուրիշ բազմաթիւ պաշտօնէաց ձեռ-
բակաւեց են։ Յիշուած հաղար տողար վարձա-
տրութիւն մը տրուած է յանցաւորաց ձերբա-
կալութեան համար։

Արդարութեան պաշտօնէութիւնը Օրաֆի
Գահրէէն անունով թերթ մը հրատարակել
սկսած է։ Թերթը շարժական պիտի ըլլայ և
պիտի պարունակէ մեծ մասամբ պաշտօնէական
չըջարեականները, նորանոր օրինական յաւել-
ուածներ և այլն։

ԵՐԵՎԱՆԻ ՎՐԱՅ ԻՐՈՒ ԻԾԵԱՆՔ

Եգիպտոսի նոր արկածին վրայ, աւելորդ չը-
լար եթէ երկրին իշխանաց անուանքն ու տիրու-
թութեան ժամանակը համառօտիւ յիշեմք։

Ինչպէս յայտնի է, այս երկրի իշխանութեան
հիմնադիրն է Մէհէմմէտ—Ալի փաշա։

Ա. Մէհէմմէտ—Ալի, առաջին փոխարքայ Ե-
գիպտոսի, Ալգատայի մէր ծնեալ 1769 ամին
ի Գալաթա։ Սուլթանի կողմանէ եգիպտոսի փա-
շա կաշուեցաւ 1805 Յուլիոյ 9ին 184 ֆետրվար
13ին տրուած Ֆէրման մը հրաման կուտար իրեն
որ իր ընտանեւ ժառանգութիւնն ըլլայ երկ-
րին գահը։ Մէհէմմէտ—Ալի մեռաւ 1849 Օ-
գոստոս շին։

Իւր անդրանիկ որդին Իշխանիմ փաշա իրմէ
առաջ մեռաւ 1843ին։

Բ. Թոսթէն փաշայի որդին և Մէհէմմէտ—Ալիի
թուր Ապպաս փաշա յաջորդեց Մէհէմմէտ—
Ալիի, որով եղաւ երկրորդ փոխարքայ եգիպ-
տոսի։ Մեռաւ 1854 Յուլիոյ 13ին։

Գ. Ասոր յաջորդեց Մէհէմմէտ Սայիտ փաշա
Սայիտ որդին էր Մէհէմմէտ—Ալիի, սակայն
մահմետական օրինաց համեմատ գահաժառան-
գութիւնը տարիքով մեծին վերապահելուն հա-
մար, Ապպաս մեծ ըլլալով Սայիտէ, առիկ ա-
ռաջ գահը երաւ Սայիտ մեռաւ 1863 Յւլ. 18ին։

Դ. Իսմայիլ փաշա չորրորդն է փոխարքայից,
Սայիտի որդի է Իսմայիլ փաշայի, այսինքն թուոն
Մէհէմմէտ—Ալիի, յաջորդեց Սայիտ փաշայի,
առաջութեան եղանակին համեմատ Սայիտի
զահակալութենէն երեք տարի ետք թողու-
թիւնն ստացաւ Սուլթանէն որ առաջութեան
եղանակը ուղղակի որդիական յաջորդութեան
փոխուի։

Ե. Եգիպտոսի ոյթմա փոխարքայ Մէհէմմէտ
Թէվիք մեծ է 1852ին, 1873ին ամուսնացաւ
հանգուցեալ էլ Համի փաշայի աղջկան Էմինէ
իշխանուհոյն հետ։ Այս ամուսնութիւնէն ծնած
են 1874 Ապպաս Պէյ, 1876ին Մէհէմմէտ Ալի
Պէյ, 1877ին Նազլը—Ասմ հանքմ։

ԳԻՏԱԿԱՆ

ԿՐՕՆ—ԳԻՏԱԿԱՆ
(Տես Ս. Լ. Ր. Ս. Ս. Ր. Ս. Ս. Ր. Ս. Ս.)

Այս բանտ որ վարդապետութեան իմաստնոց
առաջութեան յաւանդուած բոլոր որդա-
վարից մէջ ճանչցուեցաւ, որք գիտութեան,
հարստութեան արուեստից և ամեն բանի որ-
բանը եղան։ Ասի ըստ երկուսին կրօնական է,
իսկ գիտական է երբ գիտութեան տեսակէ-
տով մտածուի։ Չկայ գիտութիւն մը որ իրեն
խորժառիկ չունէ նայ կրօնը, չկայ հարստութե-
ան մը որ գիտութիւն մ'ալ նուիրող օրծուող
տարրական չորս ձեւերու չպարտաւոր իւր իրա-
կանութիւնը։

Չկայ արդարեւ արուեստ մը որ կրօնի նախա-
սկզբին զննութենէն ծագած և կատարելագոր-
ծուած չըլլայ։

Երբ կրօնը այսպէս առաջին անգամ վայրե-
նին կուգին, եգիպտացիոյն Օղիոսին և Իգի-
սին, Գաղղէացոյն և Փիլիսիկեցոյն Պահային,
Հնդկին Պահմային, Եբրայեցոյն Եհովային և
այլին վրայ կը ձեւակերպուէր, երբ Նախակիրքին
պաշտօնը ըմբռնման տարբեր ձեւերով գեղա-
բանութեան ահագին արուեստին մէջ գուրս կար-
տայատուէր, անգղայի կերպով կը ծնէին գի-
տութիւնը, հարստութիւնը և արուեստը։

Երբ մէկ կողմանէ Մէհէմմէ Գահրէէն կը ըսէ
և իրենց կ'երթատարագունէ, միւս կողմէ տիե-
զեքական գործիչն չորս յատկութիւնները,
այսինքն լուծելը, Թանձրացունելը, Ջերմուցա-
նելը և Ցլուցունելը, և ասոնցմով Ապպաս(1)
Ջորութիւնը անգղալայէս մարգիպին մտոց և
զգայարանայ վրայ կը պարզուին։

Երբ Պրոմէթէ երկնից հուրը յափշտակելով
իւր շինած հողէ մարդը կենդանացունել կու-
ղեր և երբ Ժուրիթ էր կովկասի վրայ կը ընդա-
յանի, միւս կողմէ Գիտա—կրօնական յանգուգն
ձեռնարկութեանց անդամային նշանաբանը կը լու-
ծուէր։ Հուրէն ստեղծուած առաջին կինը կամ
Եբրայական Եւայի համապատասխանող Պանթո-
նը, սիրեալ յիմաստութեան Պրոմէթէի կը ըզը-
կուի տուփով մը ուր պարփակուած կային աշ-
խարհի ցաւերը և կիրքերը։ Պրոմէթէ կը մարդի
ցաւոյ դէմ։ Յայտը կը մնայ իր ըով և այսպէս
սրբապան պատմութեան սկզբնական մեղաց կը-
համապատասխանէ Պանթոնի տուփը։ Կատուած
նկարն հայրը կը գրգռի, կովկասու վրայ կը-
շղթայէ զինքը։ Ասի անգղը անոր ընտրողը կը-
կրծէ, բայց լեւորքը կրկին կը գոյնաւոր, որով
հաւածեալ հանճարի պատկերը կը շնանակէ։

Երբ Պարաս Աստուածներուն հայրին ուղեղէն
իտաւա զննեալ գուրս կ'ելնէր, միւս կողմէ ի-
մաստութեան գիտա—կրօնային օրրանն եղաւ
որդակայից մէջ իր գէնքերով այսինքն բանա-
կանութեամբ և իմացականութեամբ տգիտու-
թիւնն սպանուելու գաղտնիքը կը պարզուէր։

Երբ գիտա—կրօնական ամենակարող մը իւր
որդուցն կողմէ երկնիքէն վախճուելով մարդոց
մէջ բնակութիւնն կը հաստատուի և անոնց երկ-
րագործութիւնն կ'առնուցանէր, միւս կողմէ մշա-
կութեամբ առատութեան և խաղաղութեան
սովորայր կը կազմուէր։

Երբ Աքիլէս Ծիրնի կողմէ առիւծի ծուծով
սնունդ կ'առնուր, միւս կողմէ Սքինքսի կաղ-
մութեան առաջին ձեւոյ կամ մարգկային արա-
բածական նախապատուութիւնը կը զգացուէր։

Երբ Էլիսա զկարէր կը ծնէր երեք գուլս-
ներով, միւս կողմէ Բնութեան, Գիտութեան և
Ճշմարտութեան դէմ եղած Յ նշանաբանական
պատմամայ գոյութիւնը կը տուգուէր մարդ-
կային իմացականութեան մէջ։

Երբ Եօթը զլիսով Լէրնի Հիդրան կը ծնէր,
երբ միշտ իր կտրուած գլուխները կրկին կը գո-
յանային, միւս կողմէ կրօնա—գիտական գի-
տութեանց մէջ թուոց Եօթը ձեւոյ հակակող
մը կը ընդմարուէր, և զոր քրիստոնէութիւնը
Եօթը մահացու մեղքս անունով իր խորհրդոց
մէջ ներմուծած է։ Եօթը մահացու մեղաց լու-
սաւոր հականկիւնն է քառակուսին և եռան-
կեան միութիւնը, և սակայն բազմաթիւ կրօ-
նաւորք գուցէ անհմուտ են այս մասին։ Գա-
ռակաւսին և եռանկիւնը ի վերացականութենէ
ի պատկերացումն իջան հին Եգիպտոսի մէջ
բրգաց ձեւակերպութեամբ։

Երբ Սկրնէ Ողիոսի բնկերաց հմայիչ հեղու-
կը խնայուելով, զանոնք ի խող կը ձեւափոխէր,
միւս կողմէ գիտա—կրօնական զննարանը բու-
սական բազադութեանց ահագին փորձերու
ասպարէզ մը կը պատրաստէր։

Երբ Ալ. ըմպիլ, Թ. զիֆօսի, և Մէթէրի բոցե-
ղէն պատրիզները և ձեւեղն մազերը նախնեաց
գիտութիւն մէջ սարսուռ կը փռուին, և երբ ի-
մաստութիւնը Մէհէմմէ մազերը ահագին ձեւերու

(1) Խառնայոյց (Ի իմիեռ ասպալ) աստեղաց, մո-
լորակաց, արեգակաց, մէկ խառնով ամայն աշ-
խարհագրից ունեցած էրքորա—մագնիսական ան-
տեսանելի ձեւերնէն, որոյ միջոցաւ մագնիսականու-
թանը կամ մագնիսիկ իր անթիւ իրողութիւններով
ստոյգ արտադրութիւններ ունեցած, եւ Թագուս գի-
տութեան նախնի երակրքեաց, ինքզեա Ս. Բ. անթուս
Գիտանի, Դիթօլա Գիտանի, Բարաւսիսի, Սիմոն Սո-
գի, Ռ. Յոմն Լույի եւ այլն որոնցից աղօթ (բոսաբիթ)
անունը տուած է Սկրնէ—Գարգոյ եւ իւր երակր-
քեւ այսպիսի արգեւն ու առաւելութիւն ունենէ, գորս
ոչ ալ ինչի մայա Աստուծոյ գործին համար կը զոր-
ծածին յանուն էրքոյն այսինքն կամ զախտեականի
որոյ բազադութեանց ետքէն պիտի տեսնուի։

կրօնական և տնտեսական թանձրացումները
զորութիւնը կուտար, միւս կողմէ՝ դարերու
նախապաշար սովորները չէին կորսնցնում
կրօնական և տնտեսական թանձրացումները
զորութիւնը կուտար, միւս կողմէ՝ դարերու
նախապաշար սովորները չէին կորսնցնում

Երբ Բագրատիւնը աստուածութեամբ կամ կրօնական (de culte) դրութեամբ ամեն բան ոսկիի
փոխելու զորութիւնը կուտար յանդուգն Մի-
տասի, միւս կողմէ՝ դիտարկումն անկարգա-
ւոր համադրարանը որոնք էլէր կը թողնու-
նային իրենց համարձակներու, որոնք իրենց
միտքով չէին տեսնում որ դարձեալ քիմիա-
գիտութեան մեծ մասնով օգուտներ չէին
էլիքներով ակներև բաշխութիւններ չէին
և արեւմտեան կենսական շրջանին մէջ ունեցած
ամենա-
մեծ դերը բացատրէին . . .

Վերջապէս դիտարկումն այս ամեն ընտիր
և գեղեցիկ համադրարանը կամ նախնայ
գիտելիքն կրօնական սկսումը յղիչ, ծնիչ և օր-
րան եղած է բոլոր նախնի գիտութեանց և ար-
տեսողի . . .

Ինչ որ ծննդեան վրայ է, անդեան, ամեն
և հսկայանալուն հետեւողութիւնը բնական է .

(Գիտի շարունակութիւն)

ՏԵՂԱԿԱՆ ԱՆՅԵՆԻ

Մայրաքաղաքին թերթերը կը ծանուցանէին
ունեցանք թէ, Արդարութեան գործը վե-
րանորոգութիւնները, իտիքնէի մէջ եղածին
համեմատ, անմիջապէս պիտի սկսին տնտես-
ական գործունէութիւնը մէջ: Այս վերանորոգու-
թեանց յիշատակներն են Արդարութեան գոր-
ծը կամ Գաղափարաց ընդհանուր վերադա-
տնալու և ընդհանուր գաղափարներու կո-
չումները: Ինչ որ թէ և մէկ կողմանէ մեծ կո-
րուստ մը ըլլաւ իր վաճառականական Առեւտրի
նախագահ Աճառ Գեորգի Եփէնտի անկեղծը
(որ Պրուսիայի Գաղափարաց վերադադնութեան
պաշտօնով հինգ շաբթի օր մեկնեցաւ քաղաքէս)
սակայն, միւս կողմանէ իր այս կորուստը դա-
մանեցաւ իր շնորհաւոր անձանց նորանոր
պաշտօններու անուանակոչութեամբ, որով եթէ
իդմիք Գեորգի Եփէնտի արժանաւոր յարգու-
ն ու շնորհակալ, զոնէ ան որ յարգին վրայ հսկող
մարդ տրեւորով վերադադնութեան պիտի ունենայ .

Այսպէս ինչ որ գաղափարաց ընդհանուր վե-
րադադնութեան կարգուած է վերադադնութեան
հիմնով Արդարութեան, որոյ տնտեսական նշանա-
ւոր պաշտօններու մէջ ունեցած երկար ժամա-
նակային փորձառութիւնն ու յարգը և հաւա-
նարկման ընթացքը մեծ յոյս կուտայ Չմիւսիոյ
ժողովրդեան, որ շատ ատենէ ի վեր ծարաւէն
դիտարկուած վերադադնութեան գործը վերանորոգման
և ուղիղ ընթացիկ: Ուստի մեծ յոյս ունիմք որ
վերջ Արդարութեան հիմնով, որ արդէն հասած է
քաղաք, և գաղափարաց անաշու Մեծտոր մը և
գաղափարաց աշխարհը Արդարութեան պիտի հանդի-
սանայ ի մեծ օրհնութիւն Չմիւսիոյ համայն
հասարակութեան և ի մեծ միտքութեան այն
տանն անձանց՝ որք իրենց գաղափարները կամայ
կամ տկամայ, ըստ հարկի կամ ըստ դիպի առ-
կախ և անվերջ միտքով մեծամեծ ծախքերու և
վնասներու կ'ենթարկուին .

Ի վերջոյ, ոչ նուազ պատիւ կը բերէ նաեւ
Հայոց՝ վերջ Արդարութեան հիմնովի քաղաք
պաշտօններ մը կոչումը, Հայոց՝ որոց հաւատար-
մութիւնն ու յարգը վերջին ի դարուց անտի
վերադադնութեան, իր պաշտօնական անհատնե-
րը միշտ վերադադնութեան և ի մեծ միտքութեան այն
տանն անձանց՝ որք իրենց գաղափարները կամայ
կամ տկամայ, ըստ հարկի կամ ըստ դիպի առ-
կախ և անվերջ միտքով մեծամեծ ծախքերու և
վնասներու կ'ենթարկուին .

Ընդհանուր գաղափար (միտքային ու մեղմի)
կոչումը է քաղաքին, Մեծտորէ Եփէնտի .

Ընդհանուր գաղափարի օգնական կոչումը
է մէր քաղաքացիներէն, մեծապատիւ Չարէհ
Եփէնտի Տիւրք, որ նաեւ ղանաղան պաշտօններ
կատարած է մեծ յարգութեամբ, դեռ վեր-
ջին ատեններս վիտիքի Առեւտրական Առեւտրի
նախագահութեան պաշտօնը կը վարէր, մինչ
պատերազմը վրայ գարով հրաժարեցաւ: Իրօք
որքանի է Չարէհ Եփէնտի իր այս նոր պաշտօ-
նին, վստահ իր երազներուն կը լինի իրենց և

ընդունակութիւնը, մանաւանդ տնտեսական
պաշտօնավարութիւնը կրնան անվերջ պաշ-
տօններ ըլլալ թէ մեծ յարգութեամբ պիտի
կատարէ իր պաշտօնը ի գոհունակութիւն կա-
ռավարութեան և ժողովրդեան և ի պատիւ Հայ
հասարակութեան քաղաքին, և իր ընտանեաց
որոյ իւրաքանչիւր անդամը գրեթէ ղանաղան
նշանաւոր պաշտօններով կը զբաղին, իւր Հայրը
մեծ Յովհաննէս Եփէնտի Տիւրքեան քաղաքին
Ռուսական հիւպատոսարանի Թարգմանի և եղ-
բայրը մեծ Պօղոս Եփէնտի Տիւրք, քաղաքին
Առեւտրական Առեւտրի մշտնջենական անդամի
պաշտօնները կը վարեն: Ինչ որ հաւորեմք ուրեմն
Չարէհ Եփէնտի իր նոր պաշտօնին մէջ և յար-
գութիւն կը մտնի .

Նաեւ քաղաքին գաղափարային ատենի եղե-
նադատ բաժնին նախագահ ընտրուած է Ապ-
տիւլ Հալիմ-Պէյ .

Նախագահ ատենի փոխ-նախագահ կոչում
է Լիւիզատէ Մէհմետ Եփէնտի .

Այսքանի նախագահ ատենի փոխ-նախա-
գահ կոչում է, քաղաքին գաղափարային ատեն-
նի քարտուղար Հասան Եփէնտի .

Այսքանի ընդհանուր գաղափարի օգնական
կոչում է, քաղաքին Առեւտրական գաղափար-
նի քարտուղարներէն Իսմայիլ Եփէնտի .

Մանիսայի ընդհանուր գաղափարի օգնական
կոչում է, քաղաքին գաղափարային ատենի
անդամներէն Եփէնտի .

Եւ, ինչպէս որ վերը ըստեցաւ, քաղաքին
Առեւտրական գաղափարն նախագահ Աճառ
Գեորգի Եփէնտի Պրուսիայի Գաղափարաց ընդ-
վերադադնութեան կոչում է: Տեղւոյ վտանգա-
նայ և փաստարաններու պատուաւոր խումբերը
վրայ փաշային միջոցաւ խնդրեցին Կ. Պօլէն
դիւքը հոս գաղափարաց վերադադնութեան
պաշտօնը կեցողներ թայց ամեն ջան ի դերեւ ե-
լաւ: Քեամիլ Եփէնտի իր մեկնելուն առթիւ
հետեւեալ նամակը ուղղած է Լ. Ռէֆօրթի զոր
արժան կը գտնուի հրատարակել .

Պարոն իմ քաղաքին .

Գոյնաւորական խօսքերով հաճած է իմ ծա-
նուցանել, Պրուսիայի Գաղափարաց ընդհանուր
վերադադնութեան կոչումը .

Այս հինգ շաբթի (մէջէս 5 Յուլի) յոր կը մեկ-
նիմ, ճիշտ եօթ տարի կը լայ որ ինչ որ եկած է,
և այս իմ իմ երկրորդ հայրենիքս նկատած
հիւրասէր քաղաքին Առեւտրական գաղափարն
նախագահած եմ .

Այս քաղաքը ձգելուս՝ այնպիսի ցաւ կը զգամ
որ չեմ կարող ըստ պատշաճի բացատրել իմ
զգացմունքս որք մշտնջենի երախտագիտութե-
նէս յառաջ կուգան ի մասին բարեգութիւններու
ընթացքն և անմեղանալի համակրութեան որով
իրապէս մեծարուեցայ և որոյ քաղաքի յիշատա-
կը յարատեւ պիտի պահեմ .

Ներքեցէք, Պարոն իմ քաղաքին, որ ձեր պատ-
ուական լրագրող դիմելով՝ աղաչեմ ձեզ և բո-
լոր իմ ծանօթներուս, ի քաղաքին, որ հաճիք
ընդունել անփոփոխ անձնորոգութեանս ան-
կեղծ հաւատին, համանգամայն ջերմ երախ-
տագիտութեանս զգացմունքը .

Ա. Քեմալի

Չմիւսիա, 3/15 Յուլի 1879

Միւսիոյ աննշան և անպաշտպան քա-
ղաքացի ժողովուրդը, իր ամեն ցաւոյ
վրայ յաւելուած մը ըլլալու համար իր երկնա-
ւաք պատուհաս, Չէրքէզներու և Գիւրտերու
խռովութիւններով կը հիւժի, անդին տնտե-
սական ամենէն ապահով և քաղաքակրթեալ կար-
ծուած քաղաքներ ալ շարունակ գողութեան
և սպանութեան ոգիներու տեսարաններ կը
դառնան ներքին բնակացի կողմանէ: Այս կար-
գէն է գլխաւորաբար ինչ որ, որոյ բնակիչը
գրեթէ յարաժամ անապահով են իրենց կենաց
և ընչից վրայ: Ոստիկանական վարչութիւնը
չկրցաւ դեռ նոր բարեկարգութեան մտնելու
բաղդն ունենալ, միւսիոյ սա պէտք է իր վեր-
ջին լուծումն առնուլ վարչական ուրիշ ամեն
չը ջանալներէ առաջ, վստահ մարդկային նախ-
նական պիտոյք ոչ թէ գաղափար կամ այլ
գործոյ՝ հապա կենաց և ընչից նախապատու-
թեան և սպառնալիքեան մէջ կը զայնալ: Ինչ
կենք և ինչք յարգանքի չեն, ինչ պէտք

կրնան ունենալ ուրեմն մարդկային սեռի երկ-
րորդական պիտոյք կամ կենաց ստորագրե-
կողութիւն ամեն գործառնութիւնք: Թողումը
որ գողութեան մը մնասը և սպանութեան մը
վերք կամ մահը չմոռցուած ուրիշ մը կը յու-
յալորդէ անոր, և ուրիշ մ'ալ անոր և այսպէս
շարունակ, այս մօտ օրերուս, երկու կամ լա-
ւէ ըսել մէկ օրուան մէջ բաղմամբ իւր սպանու-
թիւնք և գողութիւնք տեղի ունեցան, առ այս
տուրի թէ և Արշալոյս շատ հեղ լուս կեցած է,
սակայն չկրնար իր պարտաւորութեան դէմ
մեղանշելով համար կենաց երբ չափազանցութիւ-
նը կ'իշխէ և ոստիկանութիւնն ալ չկրնար բնա-
պատասխանատուութեան ազատ համարիլ ինք-
զինքը իր աննշան կամ ըստ սովորութեան պա-
տահած գէպքեր համարելով զայնս .

Ահաւասիկ ցանկ մը որ կրնայ 20—30 ժամուր
մէջ կատարուած գողութեանց և սպանութեանց
գլխաւորներն համարուիլ առ որ ինչպէս որ սո-
վորութիւն է լրացրայ, ոստիկանութեան առ-
ջադրութիւնը հրաւիրելէ զատ ուրիշ բան մը
չեմք կրնար ընել .

1. Հայոց գաղափարային մէջ երկատարգ
մը կը զարնուի շոր անձէ, որք սորա ժամու-
րոյցը, ոսկիէ շղթան և երեք տիկն առնելով
խոյս կուտան .

2. Քարաթաշ տրուարձանին մէջ մէկ տաճիկ
մը հրէայ մը կը վիրաւորէ գաղափար, որ ծախած
ծախին ստակը կը զարհանի: Քոյնիւրու միջո-
ցին անյարգի մը կը զարհանի և տուտայ որ և է
պատճառի զայն ալ կը վիրաւորէ: Ոճրագործը
կը բռնուի .

3. Մորթաքիւղի մէջ կուտայ մէջ մարդ մը
ծանր կերպով կը վիրաւորուի, և յաւանց հիւս-
գանցը տարուելով քիչ մը ետեւ կը մեռնի .

4. Այս—Տիւրքի վրայ մէջ արեւմտ անձ
մը գանակը ձեռք բռնած փողոցէ փողոց կը
տապէ և ամեն տեսակ ահաւոր կը պատճառէ
անցորդաց, և ապա կին մը կը վիրաւորէ անգի-
տօրէն պատահած առիտ .

5. Սագըղ մահալէսի կոչում թողը գողի
կը մանեն և 30.000 զուրուշի արծաթե թանկ
բան կը կողոպտեն .

6. Ինչ մէջ վեր կոչում թողը, պահակա-
նոցին մօտ, տաճիկ մը ուրիշ տաճիկի մը վրայ
յարձակելով կը զարհնէ և զարհուրեց անմիջապէս
կնալով կը մեռնի: Մարդասպանը կը բռնուի .

7. Երեք կը ետացի երկատարգներ, որոց եր-
կուքը (եղբայր էին, զուրաճութեան մը գաղ-
ձած ժամանակին, մարտաւան և տեղի փողոց-
ներուն մէջին մէջ յուսելով, ընկերներէն մին
երկու եղբայրները կը զարհնէ: Մէկը նոյն օրը
և միւսը հետեւեալ օրը կը մեռնին: Մարդասպա-
նը ձերբակալուեալ է .

8. Հայոց թողին մէջ գիւրտերու ժամը 9 1/2
ին, Հայ անհատ մը սուր ի ձեռին գողեր չը-
լապատելով ժամացոյցը և ոսկի շղթան կը
կողոպտեն .

9. Պրուսիացի մէջ երկու սպանական ոսկի-
ներ կը լինան, անոց օրմաց մին կը բռնուի .

—Վսեմ. Սարկիսեան Մ. Յովսէփ Եփէնտի,
հինգ շաբթի օր քաղաքի վերադարձաւ: Գէպի
եւրպա ըրած հոնապարհորդութեան .

ՄԱՆԱԳՈՅԺ

Բարունակեան Յովհաննէս աղա, պատուաւոր
քաղաքացի և վաճառական, երկէ առկա տա-
ժութեցաւ մեծ սուգի մէջ թողով իւր բնակի-
քին ու բարեկամները, որոց միտքութեան
կը մտնէր .

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

Արիւն.—Այս նիւթը իստ նուազ առեւտրա-
նեցաւ այս մօտ օրերուս մէջ: Ծախուածները
գրեթէ Չըզընթը ըստ ստորին տեսակէն
են: Գարահիւսարի և նոր հոնձքի մօտին ան-
տարբերութիւն կայ .

Տէր լրագրոյս,

Գ. Մ. Գ. Պալլ-Շալէ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐՇԱՆՈՅՍ ԱՐԱՐԱՅԵԱՆ